

Rónay Györgyről

Egy alkalommal azt tanácsolta: sohase nagy, általános dolgokról írjon — mindig a részletekről, egy sorról, rímről, egy-egy szünetről. Ebből, ha igazán érti, kibonthatja az egészet.

Most ebből az egyetlen mondatból kibontva szeretném elmondani azt, amit számomra Rónay jelentett.

Valakit, aki tudta és aki meg tudta tanítani, mit jelent: az egészet látni. Igazából nagy muzikusoknál halljuk ezt; egyszer, még nagyon fiatalon, Kocsis mondta Glenn Gouldról: oly mértékben hallja egységben a mű egészét, hogy ha az elején szokatlan tempót vesz, azt a mű végéig, az egyensúly jegyében, tempóváltások kombinációin át feltétlenül kompenzálja. A tudásnak (nem csak az irodalminak) legmagasabb foka ez; mert nem csak azt jelenti, hogy a műről mint egységről van fogalmunk, hanem hogy azt — és ezen túl: a világ jelenségeit is — egyszerre látjuk teljességében és részleteiben. A teljességről mindenkinek vannak benyomásai: élők, érvényesek, de mindig szubjektívek, elvileg kontrollálhatatlanok. Az egész a részek összességét és azt is jelenti, ami e részeknél mérhetetlenül több. A részekben s a részek egymás közötti viszonyában bennfoglaltatik a kontroll lehetősége: a szövegben belüli értelmezések és megfelelések rendje. Aki az egészet látja, elkerülhetetlenül ismeri a fonál minőségét és a szövedék mintáit — de ezek alapján azt a megnevezhetetlen felszárnyalást is, amivel mindabból, ami anyagként vizsgálható, egyszerre, készen, kiemelkedik az anyagtalan.

Egyetlen műalkotást sem láthatunk egésznek akkor, ha a világról, mint egészből, nincsen fogalmunk. A rész és az egész expanziója, egymásból épülése éppen olyan végtelen, tehát a transzcendenshez kapcsolódó érzés, mint amilyen a dolgok meglátásának fordított irányú redukciója. Ilymódon minden műalkotás — létrejöttének organikus folyamata által — a természet kiváltotta áhítat egy nemét is létrehozza. Hiszen lényege éppen az, hogy amellet, hogy belőle alkotójának s az őt létrehozó kornak személyes és kultúr-történeti indítékai is kiolvashatóak, önmagában mindig úgy hat, mintha csak is önnön törvényei hozták volna létre. Vizsgálatához ezért szükségeltetik mindenképpen a kor, a stílus, a művészettudomány s nem utolsósorban az alkotó lélektani ismerete mellett a számunkra felfoghatatlannak kijáró áhítat.

A fraktálok felismerése, az, hogy a kicsiben tökéletesen felismerhető a mind nagyobbaknak, az egésznek szerkezete — ez nem pusztán az értelem és a tudás effektusa. Más, magasabb rendű látást is feltételez: olyan törvények felismerését, melyekről, megismerésünk lépcsőfokain előrehaladva mindig az a benyomásunk, hogy minél jobban ismerjük őket, annál titokzatosabbak.

Ebben az aprócska megjegyzésben, amit oly ritka találkozásaink során szinte elejtett, s amit akkor egyszerű technikai tanácsnak szánt, számomra egy máig is érvényes és máig is gyakorolt esztétikai alapelvet és esztétikai módszert nyilvánított ki. Életem egyik legfontosabb tanulságává lett — s ennek alapján megtanított valami másra, valami fontosabbra is: az esztétikai világnézet és az emberek iránti figyelem elszakíthatatlan kapcsolatára. Mert a műalkotást, mint egészet, csak akkor vagyunk képesek befogadni, ha részleteiben az emberire, az esztétikumnak emberi arculatára: gesztusokra,

mindennapi szavakra, a vágy, a késztetések és a fájdalom mozaiklapocskáira bontjuk le őket. S ha ezeket helyes osztás szerint választjuk külön, olyan határvonalak mentén, melyek felismeréséhez az Ő egyszerre elmélyedő és felülemelkedő, egyszerre résztvevő és áttekintő pillantása vezethet el bennünket — ahogyan azon a régi téli délutánon engem is elvezetett — ebben a pusztán technikai tanácsban felismerjük annak a hívőnek világnézetét, aki az emberek kicsinyke fény-árny világában éppen olyan otthonos, mint a mindenséget beragyogó világosságban.

Nagyon sokat, ennél az egy megjegyzésnél jóval többet köszönhetek Rónaynak. Lehet azonban, hogy ez volt a legnagyobb ajándéka — ennek az emléknek kavicsát teszem most a sírjára nyolcvanadik születésnapján.

LENGYEL BALÁZS

Olvasás közben

Néhány évvel ezelőtt Ottlik Gézával, Nemes Nagy Ágnessel, Vargha Kálmánal, Mátyás Ivánnal a Kossuth Klubban Rónay-estet rendeztünk. Nellynek, eltávozott barátunk özvegyének még a jelenlétében. Mit akartunk az esten költészetén túl legfőképpen elmondani? Azt, hogy Rónay Györgynek, az írónak, a kritikusnak, a Vigília szerkesztőjének mit köszönhetünk mi, olyan írók, akik sok-sok éven át, főleg az ötvenes és a hatvanas években nem publikálhattunk másutt, csak a Vigiliában, vagy, ha később publikáltunk is, Rónay kritikai szemléje volt az, amely írásainkat igazából méltatta. A hála némileg téves eszméje vezetett bennünket, amelyet Ottlik, Nemes Nagy, Vargha Kálmán és Nelly halála után most megtagadni kénytelen vagyok (az úgynevezett Rónay-asztaltól Mátyással már csak ketten vagyunk életben). Nem jól mondom: nem megtagadni, hanem a hála mellett egy sokkal magasabb szinten szeretném folytatni tovább.

Elmúlt több mint húsz esztendő, és abból az egyetlen szempontból, a kritika szempontjából, másról van szó, mint csupán haláról. A magyar kritika történetének egy fejezetéről van szó, melyet ellenséges körülmények között, Rónay akkor egyes-egyedül hozott létre.

Nézzük, valóban mi történt. Az ötvenes évek végén, a hatvanasok idején Rónay György összegyűjtött egy kritikai kötetet *Olvasás közben* címmel (1971-ben jelent meg). A kötet egyes darabjai persze előzőleg megjelentek a Vigiliában, hónapról-hónapra, évről-évre ívelő sorozatként. E szemlének Csorba Győző kritikája így kezdődött: „Csorba Győzőt mai líránk legjobbjai közé tartják számon, akik ismerik; aligha kevesebben ismerik, mint érdemelne”... „az irodalom tőzsdéin nemigen jegyzik...” Ez így igaz. Csakhogy az *Olvasás közben* íróiról, nemcsak Csorbáról, hanem személy szerint csaknem minden íróról-költőről elmondhatta volna Rónay ugyanazt. Elmondhatta volna ebben a kötetben Szabó Lőrincről, Szerb Antalról, Sinka Istvánról, Berda Józsefről, Keresztury Dezsőről, Kardos G.Györgyről, Ottlik Gézaról, Jékely Zoltánról, Birkás Endréről, Végh Györgyről, Pilinszkyről, Szabó Magdáról, Mátyás Ivánról, Nemes Nagy Ágnesről, Mészöly Miklósról, és az akkori fiatalokról, Tóth Juditról, Székely Magdáról. Elmondhatta volna Kassák Lajosról is, aki-ről Rónay egész könyvet írt.